ЛІТЕРАТУРА:

1. *Булаховський Л.А.* Вибрані праці: В 5 т. – Т. 1: Загальне мовознавство. – К.: Наукова думка, 1975. – 496 с.; **2.** *Дзюба І.* Духовна міра таланту // Вінграновський М.С. Вибрані твори. – К.: Дніпро, 1986. – С. 5-22; **3.** Идиолект: Сборник научных трудов. – Курск: Изд-во КГВУ, 2000. – Вып. 1. – 92 с.; **4.** *Перебийніс В.С., Муравицька М.П., Дарчук Н.П.* Частотні словники та їх використання. – К.: Наукова думка, 1985. – 204 с.

Гнатюк В. П. (Київ, Україна)

Зіставний аспект в теорії та практиці навчання російської мови як іноземної: лінгвістичне обґрунтування

Розглядаються питання порівняльного дослідження мов, які контактують із російською мовою у процесі вивчання її як іноземної. Аналізуються такі аспекти порівняльної русистики, як навчальний переклад, диференціація навчального матеріалу, врахування конкретного навчального рівня.
Ключові слова: *зіставне мовознавство, зіставний підхід, інтерференція.*

Рассматриваются вопросы сравнительного изучения языков, контактирующих с русским в процессе его изучения как иностранного. Анализируются такие аспекты сравнительной русистики, как учебный перевод, дифференциация учебного материала, учет конкретного учебного уровня.
Ключевые слова: *сопоставительное языкознание, сопоставительный подход, интерференция.*

The issues of comparative study of languages that contact with Russian while studying it as foreign language. Such aspects of comparative Russian studies as educational translation, learning material differentiation and learning level consideration are analyzed.
Keywords: contrastive linguistics, contrastive approach, interference
Key words*: comparative philology, comparative approach, interference.*

Порівняльний метод – як діахронічний, так і синхронічний – давно вже став абеткою лінгвістичних досліджень. Науковці одноголосно визнають його ефективність у навчанні іноземних мов, в тому числі і російської. Основоположником порівняльної лінгвістики був Ш. Баллі, надалі концепції даної науки, її мету і завдання формулювалися і уточнювалися у працях Ю. С. Степанова, А. В. Федорова, А. Д. Швейцара.

Порівняльне мовознавство загалом характеризується неоднорідністю. Про це свідчать численні спроби термінологічного розмежування „порівняльних лінгвістик”, що є доволі спорідненими: порівняльне мовознавство, порівняльна лінгвістика, контрастивне мовознавство, контрастивна лінгвістика, конфронтативна лінгвістика. Найбільш значущим і якоюсь мірою релевантним є розмежування термінів контрастивна лінгвістика і порівняльна лінгвістика, оскільки перший термін підкреслює спрямованість передусім на диференційні особливості порівнюваних мов, а другий – на сам процес порівняння, для якого важливі як міжмовні відмінності, так і спільні ознаки.

У розвитку порівняльних досліджень перспективною є робота викладача-

русиста, тому що крізь призму неправильного слововживання він так чи інакше виявляє контрастні елементи рідної мови студентів-іноземців. Невипадково деякі теоретики зараз звертаються до подібних фактів, давно засвідчених методистами, під час вирішення таких загальнолінгвістичних питань, як субстратна теорія, білінгвізм та мультилінгвізм, штучні мови, мовний суржик.

Для самої ж практики навчання найбільш розробленими є питання порівняльної методики, тобто конкретна реалізація принципу врахування рідної мови студентів-іноземців. В. Вагнер вдало називає такий підхід „національно орієнтованою методикою", сутність якої полягає у врахуванні реальної специфіки мовної свідомості студента, яка вказує на позитивний чи негативний вплив на сприйняття та засвоєння ними мови, що вивчається [2, 8]. Урахування такої специфіки дає змогу відібрати, організувати і викласти навчальний матеріал, а також – максимально оптимізувати весь навчальний процес, спрямований на формування навичок та умінь іноземних студентів. Досвід багатьох викладачів показує, що уміле залучення фактів рідної мови різко підвищує творчу активність студентів, розвиває їх лінгвістичну ініціативу і спонукає до самостійної роботи. Звідси зрозуміле прагнення використати в навчальній практиці переваги зіставного підходу. Характерно, що серія перших сучасних порівняльних стилістик була створена насамперед з методичною ціллю – запобігання типовим помилкам різного рівня [3].

Одним із ефективних лінгвістичних аспектів порівняльної русистики є, як відомо, комплексний аналіз і системна інтерпретація різних випадків інтерференції. Цілком природно, що особливу методичну активність виявляють викладачі, які працюють в конкретних умовах, що забезпечують стабільність впливу рідної мови на іноземних студентів.

Аналізуючи аспекти порівняльної русистики, варто наголосити на питанні навчального перекладу. Виникла нагальна потреба ввести спецкурси з перекладу (особливо з технічного у ВНЗ відповідного профілю) поряд зі спецкурсами з методики викладання російської мови як іноземної, що ввійшли в практику навчання. Вибір студентом або методики навчання російської мови як іноземної, або перекладу ще більше підвищить прагматичну мотивацію навчання. Безсумнівну користь навчального перекладу демонструють більшість навчальних посібників, орієнтованих на рідну мову студентів. Зазвичай такий переклад використовується для розкриття функціонального та семантичного розмаїття елементів російської мовленнєвої системи, виявлення міжмовних паралелей, схожих рис і відмінностей, для закріплення матеріалу або більш точного його коментування.

Порівняльний підхід у навчанні російської мови вимагає особливої диференціації навчального матеріалу залежно від етапу навчання, первинної (рідної або російської) мови, яка береться за мірило зіставлення, адресата, „опрацьовуваного" мовного рівня, спеціалізованих цілей навчання. Без такої диференціації ефективність зіставлення може виявитися дуже низькою, або воно стає самоціллю, а не методом, який сприяє оптимізації всього процесу навчання.

Розглянемо деякі із перерахованих умов подібного диференційованого підходу. Для цього розглянемо, який етап навчання більш за все потребує

зіставлення з навчальною метою. Звичайно, на початковому етапі зіставлення є нагальною потребою у зв'язку з постійним зверненням до двомовних словників або до граматичних аналогів із рідною мовою студента. Водночас не можна не зазначити, що на цьому етапі цільові установки зіставлення дуже звужені, чисто прагматичні. Якщо предметом навчання на даному етапі є лише фрагменти мовної системи – мікросистеми, то на наступних етапах навчання студент формує уявлення про загальносистемні відмінності та спільні ознаки своєї мови з російською [2,10]. Саме апеляція до мовної системи на наступних етапах дає можливість уникати помилок, «успадкованих» від підготовчого етапу. Не менш важливим є питання про зіставлення професійної мови. Наприклад, точне засвоєння термінології потребує врахування інтерферентного фону. Таким чином, виправданість використання порівняльного підходу залежить як від цільової установки навчання, так і від його поетапності.

Процедура міжмовного зіставлення значною мірою залежить і від його спрямованості. Тут виявляється цілком зрозуміла закономірність: у наших ВНЗ вона найчастіше йде від російської мови до мови студента, в зарубіжних – у всякому разі імпліцитно – від рідної мови до російської. Про це свідчить багато міжмовних і культурологічних коментарів, словники, паралельні переклади російських текстів та ін., якими, як правило, наповнені навчальні посібники, видані за кордоном. Ідеальним (зрозуміло, ідеальним відповідно до порівняльного методу) був би посібник, де б ці два напрями перетиналися. Такій підхід дав би змогу не лише виявити найбільш небезпечну зону – зону потенційної інтерференції під час засвоєнні російської мови, але й пояснити механізми її виникнення.

Фахівці цілком справедливо вказують на відмінність порівняльного підходу залежно від адресата. Діапазон його використання дуже широкий під час презентації навчального матеріалу студентам: від абсолютного неврахування зіставного фону до надмірного акцентування на ньому. Інша річ – підготовка навчального матеріалу викладачем: тут зіставлення рідної мови та мови, що вивчається, особливо споріднених, – „ чи не основний фактор у доборі та організації навчального матеріалу» [3, 59].

Врахування конкретного адресата навчання передбачає чітку диференціацію рідної мови студента за віссю «споріднена-неспоріднена». Сучасна типологія, правда, припускає і відхилення від названої диференціації – ще Б. де Куртене справедливо зазначив, що «ми можемо порівнювати мови зовсім незалежно від їх спорідненості, від усіляких історичних зв'язків між ними [1, 141-142]. Цей принцип є особливо дієвим як загальнотипологічний прийом, коли необхідно синхронно порівняти декілька неоднорідних за системою мов. Однак, якщо до спектру типологічного порівняння потрапляють однорідні мовні угрупування, він «генетизується», тобто з'являються елементи порівняльно-історичного аналізу.

Варто приділити увагу і такому аспекту порівняльної русистики, як врахування в її теорії і практиці конкретного мовного рівня. Не випадково найбільш природний спосіб класифікації помилок, спричинених інтерференцією, для лінгвіста – саме їх рівнева класифікація. Це зумовлено як давньою лінгвістичною традицією, так і тими прийомами роботи над мовним

матеріалом в аудиторії, котрі себе безсумнівно виправдовують, незважаючи на мінливість різних методик. Зрозуміло, сучасна лінгвістика і методика більш різнобічно та деталізовано підходять до проблеми виокремлення категорій і одиниць зіставного аналізу мов [4], але в цілому опора на „рівневу" класифікацію зберігається як експліцитно, так і імпліцитно.

Розбіжності обумовлюють виявлення специфіки одиниць того чи іншого рівня у спектрі зіставлення і питання найбільш ефективних методичних прийомів роботи з ними. Поширеною є думка, що „великі розбіжності виявляються на низьких рівнях – фонетики, лексики, словотвору, морфології" у зв'язку з тяжінням до функціонування як замкнуті внутрішньомовні системи, в той час як „синтаксис, навпаки, завжди відрізняється близькістю зіставих факторів" [5, 30]. Ця думка багато в чому об'єктивна, хоча градація „розбіжність – схожість" не так прямолінійна від фонетичного до синтаксичного рівня.

Оглядовий характер цієї статті не дає змоги розглянути кожен із названих аспектів порівняльної русистики детально. Ми окреслили лише ті контури, які безпосередньо пов'язані з практикою навчання. Яку мету навчання ми не ставили б перед собою, завжди необхідно враховувати загальнотеоретичні основи порівняння, насамперед діалектичну єдність змісту – форми – функціонування мовних одиниць.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Бодуэн де Куртенэ И. А.* О смешанном характере всех языков / Бодуэн де Куртенэ И. А. // Избранные труды по общему языкознанию. Т. 1. – М., 1963. – С. 131 – 152; **2.** *Вагнер В. Н.* К вопросу о сопоставительном описании русского языка и использование его результатов в практике изучения русского языка как иностранного / В. Н. Вагнер // Сопоставительное описание и изучение русского языка. – М., 1985. – С. 56-88; **3.** *Ярцева В. Н.* Контрастивная грамматика / Ярцева В. Н.– М.,, 1980. – 256 с.; **4.** *Мокиенок В. М.* Проблемы интерференции при обучении русскому языку на старших курсах / Мокиенок В. М. – Свердловск, 1983. – 204 с.; **5.** *Георгиев И.* о семантической основе сопоставительного изучения синтаксиса / И. Георгиев // Болгарская русистика. – 1987. - № . – С. 25-31.

Дем'яненко Н.Б. (Київ, Україна)

Фразеологічна оцінка інтелекту людини («дурень» у польській, українській та російській мовах)

Стаття присвячена дослідженню фразеологізмів у руслі проблематики картини світу, зокрема, з точки зору ментальної характеристики особистості. Фразеологічні одиниці проаналізовані з метою визначення складу й семантичної структури.
Ключові слова: *фразеологічна одиниця, картина світу, ментальність, семантична структура.*

Статья посвящена исследованию фразеологизмов в русле проблематики картины мира, в частности, с точки зрения ментальной характеристики личности. Фразеологические единицы проанализированы с целью определения состава и семантической структуры.
Ключевые слова: *фразеологическая единица, картина мира, ментальность,*